

■ En ny vetenskap om politik för en ny värld?

HENRIK ENROTH¹

Manifest och performativ

Ett manifest för den goda statsvetenskapen aktualiserar ett antal grundläggande frågor. Vad utmärker manifestet som genre? Är det någon väsentlig skillnad mellan ett politiskt manifest i konventionell mening och ett vetenskapligt manifest? Vilken funktion fyller texter av detta slag i en akademisk disciplin? Oavsett vad vi anser om funktionella förklaringar i allmänhet vill jag i det här sammanhanget påstå att vi kan få svaret på de första två frågorna genom den sista. En etymologisk betydelse av ordet ”manifest” kan vara till hjälp. Manifest är det som är uppenbart, och att manifestera något är att uppenbara det. Men här öppnar sig genast en tvetydighet: innebär detta att det som uppenbaras i ett manifest är något som redan är uppenbart utanför manifestet, eller tvärtom något som görs uppenbart genom manifestet, genom att manifesteras?

Ett sätt att förhålla sig till denna tvetydighet är att betrakta manifestets funktion inte som att uppenbara något som redan är uppenbart, utan som att uppenbara något som uppenbart *inte* är uppenbart. Manifestet står därmed i ett paradoxalt och performativt förhållande till det som ska manifesteras: poängen med ett manifest är att framställa som uppenbart sådant som är allt annat än uppenbart, och det i syfte att göra det som är allt annat än uppenbart uppenbart genom att framställa det som sådant. *Det kommunistiska manifestet* är ett tydligt exempel. Där framställs ”proletariatets organisering till klass” som manifest, som ett faktum, medan en poäng med manifestet är just att göra medlemmarna av detta proletariat medvetna om sin status som klass, för att på så sätt uppamma den klassmedvetenhet som är en nödvändig betingelse för övergången till ett kommunistiskt samhälle (Marx & Engels 1986: 23).

Manifestets väsen – i den mån det har något – består i denna performativa logik, en logik som är gemensam för politiska och vetenskapliga manifest. Med den här förståelsen av manifestet och dess funktion kan vi betrakta ett antal centrala skeenden i statsvetenskapens historia i nytt ljus. Vi kan exempelvis konstatera att när ämnet först institutionaliserades som ett studium av staten skedde detta inte i den tyska kultursfär där den tidiga statsvetenskapens begrepp om staten först artikulerades, utan i de jämförelsevis statslösa miljöer där detta begrepp mest högmålt manifesterades under 1800-talets andra hälft: Storbritannien och USA. På samma sätt kan vi konstatera att när brittiska pluralister under tidigt nittonhundratals först deklarerade att studiet av politik är studiet av en mångfald grupper var det uppenbart för de flesta att studiet av

1 Henrik Enroth är verksam vid Institutionen för samhällsvetenskaper, Linnéuniversitetet.
E-post: henrik.enroth@lnu.se

politik var just studiet av staten. Och på samma sätt kan vi konstatera att när beteendevetenskapligt sinnade statsvetare på 1950-talet först förklarade att politik är ett system av mänskligt beteende – ett system som antogs vara möjligt att systematiskt studera och kontrollera med hjälp av ”vetenskaplig metod”, i singular – skedde detta i en tid då mänskligt beteende i moderna samhällen i hög grad upplevdes sakna systematik, och syntes bortom rationell kontroll. Och på samma sätt kan vi konstatera att när feminister först gjorde iakttagelsen att också det mest privata är politiskt var det uppenbart för de flesta, både i och utanför statsvetenskapen, att det privata just inte var politiskt.² Möjligen är vi idag i ett skede då politikens globala karaktär alltjämt behöver manifesteras, bara för att snart befinna oss i en situation där det kommer att vara uppenbart att politiken är just global, varvid något annat, allt annat än uppenbart, kommer att behöva manifesteras.

I ett historiskt perspektiv råder alltså ingen brist på statsvetenskapliga manifest. Alltsedan statsvetenskapens institutionalisering som akademisk disciplin under 1800-talets andra hälft har statsvetare återkommande manifesterat sina uppfattningar om vad som utmärker vårt ämne i förhållande till andra akademiska discipliner och fält, och vad som skiljer den goda statsvetenskapen från dess mindre goda avarter. Genom att på detta sätt manifesteras våra uppfattningar om ämnets väsen och gränser uppenbarar vi sådant som vi i samtiden har intresse av eller anledning att framställa som uppenbart. Det vi manifesterar är alltid våra förhoppningar, farhågor och ambitioner – stridsfrågor snarare än sådant vi kan enas om att betrakta som givet eller oproblemiskt. Mot denna bakgrund vill jag här manifesteras följande:

1. Statsvetenskapen har tjänat ut som självständig akademisk disciplin, av dessa skäl:
2. Statsvetenskapen som disciplin är inte vetenskapen om staten utan studiet av politik.
3. Studiet av politik förutsätter inte någon viss form för social ordning utan är ett generellt studium av hur social ordning skapas och vidmakthålls.
4. Studiet av politik tjänar inte någon viss politisk organisationsform eller vissa maktanspråk, utan är i sin kunskapsproduktion autonom i förhållande till sådana organisationsformer och maktanspråk.
5. Studiet av politik förutsätter inte någon viss vetenskapssyn, teori eller metod, eller behandlar någon specifik sfär i ett samhälle, utan är ett allmänt och ämnesöverskridande social- och kulturvetenskapligt studium.

En ny vetenskap om politik för en ny värld?

Det första jag vill säga om dessa punkter är att de i det historiska perspektiv jag anlagt här egentligen inte är några nyheter, undantaget punkt ett som hugade manifestförfattare i vårt ämne gärna undviker. Jag ska återkomma till denna punkt. Punkt två har figurerat i olika statsvetenskapliga manifest åtminstone sedan 1920-talet, tillsammans med olika uppfattningar om vad som bör inrymmas i begreppet politik och hur detta

2 För olika aspekter av denna idéhistoriska utveckling, se bl.a. Bartelson (2001); Collini, Winch & Burrow (1983); Enroth (2004); Farr (1991); Gunnell (1990); Ross (1991).

generiska begrepp kan relateras till staten som ett specifikt begrepp om politik (Enroth 2004). Vad gäller punkt tre kan statsvetenskapens historia läsas som en serie uppgörelser med olika antaganden om social ordning som legat till grund för vår begrepps- och teoribildning, från idéer om nationell gemenskap till föreställningar om konsensus kring normer och värderingar till den diffusa storhet som i amerikansk statsvetenskap brukar kallas "the rules of the game" till samtida antaganden om vikt av institutioner och tillit. Genom ämnets historia har statsvetare dock alltid tenderat att förutsätta *någon* form för social ordning som grund för begrepp och teorier om politik, som om det inte vore möjligt att studera politiska fenomen utan en uppsättning metafysiska antaganden om vad som gör samhället möjligt (Enroth 2010a).

Punkterna fyra och fem rör våra kunskapsideal snarare än den verklighet vi vill nå kunskap om. Det räcker att förstrött bläddra i vilken volym som helst av, säg, *Political Science and Politics* för att inse att dessa punkter är i det närmaste obligatoriska i ett manifest för den goda statsvetenskapen. Det saknas sannerligen inte hyllningar till den akademiska friheten i de fora där statsvetare bedriver självreflektion, om vi med denna slitna term menar vår externa autonomi i förhållande till politiska, ekonomiska och andra intressen. Det saknas inte heller lovtal till den interna mångfalden i ämnet, vad gäller vetenskapssyn, studieobjekt, teorier, metoder och resultat. Förvisso saknas inte heller klagolåt över de "separate tables" där vi deltar i höggradigt specialiserade samtal, i dialog uteslutande med likasinnade och inte sällan på säregna språk som inte ens våra närmaste bordsgrannar behärskar. Punkterna två till fem på denna lista märker alltså ut bestående stridsfrågor i vårt ämne; de erinrar om ett århundrade av mer eller mindre – oftast mindre – lyckosamma försök till frigörelse från disciplinens intellektuella arv och begreppsliga fundament. Om dessa punkter är värda att manifesteras idag är det för att behovet av sådan frigörelse kvarstår. Och om detta behov kvarstår är det bland annat av följande skäl:

För det första: det råder idag en diskrepans mellan våra beskrivningar av den värld vi vill studera och de intellektuella redskap med vars hjälp vi studerar den. Det påpekas eller antas ofta att politiska fenomen i tilltagande grad är transnationella eller globala till sin karaktär, medan det samtidigt ofta påtalas en "metodologisk nationalism" i många av våra historiskt förmedlade grundbegrepp. Att säga detta är inte att säga att *all* politik är global politik; det är däremot att understryka att våra intellektuella redskap inte bör vila på några specifika antaganden om politiska organisationsformer eller social ordning, och detta för att vi på ett förutsättningslöst vis ska kunna studera – empiriskt, teoretiskt och normativt – de olika sätt på vilka social ordning skapas och vidmakthålls i olika politiska organisationsformer (Enroth 2010a; Enroth 2010a).

För det andra: det råder också idag en påtaglig diskrepans mellan vad som sägs i punkterna två till fem i detta manifest, å ena sidan, och hur vi de facto bedriver vår verksamhet och hanterar relationerna till vårt studieobjekt, å den andra. Om vi för ett ögonblick fokuserar på vad vi gör – snarare än på vad vi i texter av denna typ påstår att vi vill göra – så märker vi att statsvetenskapen fortfarande i allt väsentligt är ett studium av politiska institutioner och praktiker inom ramen för en nationalstat; vi tenderar att i detta studium göra diverse mer eller mindre oreflekterade antaganden om social ordning för att staga upp begrepp och teorier som vi likaledes oreflekterat övertagit; i vår iver att främja demokratins idéer och institutioner tenderar den forskning

som produceras att generera inte bara kunskap *om* dessa institutioner och de aktörer som verkar i dem och de idéer som ligger till grund för dem, utan också kunskap i dessa institutioners, aktörers och idéers tjänst; det kritiska tänkande som vi så ofta talar vackert om i manifestets form tenderar inte sällan i praktiken att degenerera i grupp tänkande och professionell självtillräcklighet; som statsvetare tenderar vi också att betrakta vår egen disciplin genom den moderna demokratins idéer och institutioner, med följd att vi inom ämnet har att tackla samma spänningar och avvägningar mellan pluralism och anarki, mellan maktindelning och hegemoni, som vi tycker oss kunna observera där ute. Kort sagt: negationen av punkterna två till fem i detta manifest är inget annat än vår egen professionella praktik som den utvecklats sedan det tioda nittonhundratalet.

För det tredje: det finns anledning att misstänka att dessa diskrepanser till del har sin bakgrund i en professionell överlevnadsinstinkt, en egennyttig men inte självklart kunskapsbefrämjande instinkt som gör att även de statsvetare som säger sig omfatta punkterna två till fem på min lista tenderar att värja sig från punkt ett. Att i vår professionella gärning – snarare än bara i texter som den här – arbeta för att översätta punkterna två till fem i detta manifest till något mer än punkter i ett manifest är att betrakta punkt ett som en slutsats från de premisser som presenteras i övriga punkter. Det är att peka i riktning mot ett politikstudium väsensskilt från det vi lärt känna under namnet statsvetenskap. Det är att utarbeta andra begrepp och teorier för att studera andra typer av fenomen för andra syften än dem vi vant oss vid. Det är också att överskrida vår inomdisciplinära arbetsdelning såväl som den etablerade organiseringen av samhälls- och kulturvetenskaperna i stort. Det ligger i manifestets väsen att presentera storslagna visioner som dessa utan att dröja varken vid detaljerna eller vid graden av realism i de presenterade visionerna. Det ligger också i manifestets väsen att skjuta realiserandet av visionerna på framtiden. Vi behöver ”en ny vetenskap om politik för en ny värld,” deklarerade Tocqueville 1835 i *De la démocratie en Amérique*, varefter statsvetare ägnade ett och ett halvt sekel åt att institutionalisera denna vision om ett politikstudium i demokratins och nationalstatens tjänst. Det är idag hög tid att artikulera nya visioner.

Litteratur

- Bartelson, Jens, 2001. *The Critique of the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collini, Stefan, Winch, Donald & Burrow, John, 1983. *That Noble Science of Politics: A Study in Nineteenth-Century Intellectual History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enroth, Henrik, 2004. *Political Science and the Concept of Politics: A Twentieth-Century Genealogy*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics.
- Enroth, Henrik, 2010a. “Beyond Unity in Plurality: Rethinking the Pluralist Legacy,” *Contemporary Political Theory*, vol. 9 (4), s 458–476.
- Enroth, Henrik, 2010b. “Policy Network Theory,” i Bevir, Mark (red.), *The SAGE Handbook of Governance*. London: SAGE.
- Farr, James, 1991. ”Political Science and the State,” s 1-21 i Brown, J. & van Keuren, D. K. (red.), *The Estate of Social Knowledge*. Baltimore, MD: Johns Hopkins.

- Gunnell, John G., 1990. 'In Search of the State: Political Science as an Emerging Discipline in the U.S.," s 123-161 i Wagner, P., Wittrock, B. & Whitley, R. (red.), *Discourses on Society*. Dordrecht: Kluwer.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, 1986. *Kommunistiska manifestet*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Ross, Dorothy, 1991. *The Origins of American Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.